

Література

1. Стасюк О.М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / О.М. Стасюк, І.А. Бевз // Економіка і прогнозування : наук.-аналіт. журнал. – 2012. – № 1 – С. 75-86.
2. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посібн. / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 384 с.
3. Врублевська О.В. Конспект лекцій з економіки природокористування / О.В. Врублевська. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ, 2003. – 210 с.
4. Дребот І.О. Теоретико-методологічні основи функціонування лісогосподарського комплексу / І.О. Дребот // Агроекологічний журнал. – 2001. – № 3. – С. 12-17.
5. Бюлетень аналізу ринку лісопродукції. – К. : ДП "Український інформаційно-координаційний центр аналізу ринку лісопродукції", 2011. – № 1. – 34 с.
6. Постанова Кабінету міністрів України "Про затвердження державної цільової програми "Ліси України" на 2010-2015 рр." від 16.09.2009 р., № 977.

Овчарук В.В. Пути повышения конкурентоспособности региона на основе развития лесохозяйственного производства

Исследованы структура и современное состояние развития лесохозяйственного производства Хмельницкой области, уточнено его влияние на конкурентоспособность региона. Определены направления ее повышения и сформированы меры по увеличению прибыльности деятельности предприятий лесохозяйственного производства региона.

Ключевые слова: конкурентоспособность региона, лесохозяйственное производство, Хмельницкая область.

Ovcharuk V.V. Ways of increasing the region's competitiveness through the development of forestry production

The structure and current status of forest production Khmelnytsky region have been investigated. Its influence on the region's competitiveness has been specified. The ways of its increasing and the measures of profitability of the business of forestry production in the region have been determined.

Keywords: competitiveness of the region, forest production, Khmelnytsky region.

УДК 338.71 Ст. викл. О.Б. Осідач – Львівська державна фінансова академія

ЕВОЛЮЦІЙНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ – ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Висвітлено теоретичні засади еволюційності управління як цілісного підходу до аналізу економічних систем, зокрема, національної економіки в сучасних умовах розвитку глобалізаційних процесів. Запропоновано низку напрямів розвитку національної економіки в кризових умовах у рамках еволюційного підходу.

Ключові слова: економічна система, цілісний підхід, еволюційність управління, адитивність, національна економіка, кризові умови.

Постановка проблеми. Національна економіка становить складну організаційну систему. За своїми структурними, організаційними і функціональними параметрами означена система складається з взаємопов'язаних і взаємозалежних частин, які, своєю чергою, виконують функції із забезпечення її життєздатності та ефективного функціонування. Окрім того, будь-яка національна економіка володіє специфічними рисами і характеристиками, що визначаються історичними, національно-культурними традиціями, соціокультурними, політико-культурними та іншими особливостями.

Однак з системного погляду національні економіки одного типу характеризуються комплексом спільних для них основоположних принципів організації і функціонування, зокрема, в частині інноваційної діяльності. Водночас, важливішою залишається проблема управління національною економікою як системою з притаманними їй особливостями внутрішньої структури та відносної автономності, що спирається на внутрішню єдність, самодостатність і незалежність від оточення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Різні аспекти зазначеної проблематики досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці. Значний внесок у розвиток теорії та методології досліджень економічних систем, їх типологізації належить Л. Абалкіну, О. Ананьїну, В. Базилевичу, Л. Бальцеровичу, Г. Башнянину, О. Бузгаліну, Б. Гаврилишину, А. Гальчинському, В. Гейцю, П. Єщенко, В. Іноземцеву, Ю. Князеву, А. Колганову, Я. Корнаї, П. Леоненку, Ю. Ольсевичу, В. Савчуку, Дж. Стігліцу, Ю. Туганському, А. Чухну та ін. Проте досить обмежена кількість наукових праць, які б розглядали проблеми, які постають перед національними економіками у процесі функціонування в кризових умовах, з врахуванням основ інноваційної діяльності, які можуть викликати збій у процесах функціонування національної економіки та призвести до порушення її цілісності. Виходячи з цього, дослідження особливостей управління національною економікою з позиції значення розвитку інноваційної діяльності в кризових умовах є доцільними та перспективними на сучасному етапі формування ринкових відносин в Україні.

Мета дослідження. Визначення базових засад цілісності національної економіки щодо забезпечення її розвитку в кризових умовах за еволюційності управління в системі інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Наголосимо, що особливо важливе значення має те, як економіка організується, структурується і функціонує за допомогою вбудованих в неї механізмів координації дій залучених в економічні відносини мільйонів працівників та господарських одиниць, які виробляють і споживають численні товари та послуги на основі інноваційних зрушень.

Водночас економічна діяльність здійснюється в певному інноваційному середовищі. Будь-яка система, створена з певною метою, зокрема і національна економіка, потребує фінансових ресурсів та стимулів її реалізації, які отримують із зовнішнього середовища. І для національної економіки як єдиної системи, і для кожного суб'єкта економічної діяльності виділяють зовнішнє і внутрішнє середовища.

Дослідники виділяють три різних, але найтіснішим чином взаємопов'язаних рівнів процесів організації та самоорганізації національної економіки в системі інноваційної діяльності, які доповнюють один одного: глобальний, національний (тобто макрорівень), мікрорівень. Під першим рівнем розуміють формування і функціонування національної економіки в її відносинах зі світовою економікою, на макрорівні – з суспільно-політичною системою держави, на мікрорівні – взаємини між різними суб'єктами національної економіки. Відповідно, для національної економіки зовнішнім середовищем є світова економіка, а в більш широкому сенсі – світове співтовариство загалом. Вона функціонує в

певній суспільно-політичній системі, сформованій у державі. Для суб'єктів господарської діяльності, які функціонують в рамках національної економіки, зовнішнім середовищем є як сама національна економіка, так і суспільно-політична система держави.

Значущість зовнішнього середовища стає очевидною, якщо врахувати, що економічна діяльність значною мірою визначається фізичними властивостями матеріальних об'єктів та рівнем продуктивності праці за наявного рівня науково-технічного прогресу і організації. Її аналіз дає змогу оцінити створюваний нею стратегічний клімат, а також – і прогнозувати та оцінювати породжувані нею можливості і загрози. Водночас необхідно наголосити, що національна економічна система самодостатня в тому сенсі, що вона становить особливу сферу життєдіяльності людей, відмінну і незалежну від соціальної і політичної сфер та здатну функціонувати автономно, реалізуючи свої цілі і місію, пристосовуючись до змінних умов середовища.

Загалом економічна наука концентрує увагу на проблемах стійкості і рівноважності та, відповідно, керованості економічної системи в умовах інноваційної діяльності господарюючих структур. Системний підхід акцентує, насамперед, на умовах збереження цілісності системи та її здатності адаптуватися до мінливих умов навколишнього середовища. Основну увагу зосереджують на процесах стабільності і впорядкованості, при цьому не враховують позитивної значущості випадковості, невизначеності, нелінійності процесів, що відбуваються в суспільстві, зокрема і в економіці.

На погляд автора, одним з важливих інноваційних відкриттів ХХ ст. стало визнання нестійкості і нестабільності як фундаментальних характеристик світобудови, зокрема різних сфер суспільного життя. Це тією чи іншою мірою вірно щодо будь-якої великої відкритої системи, зокрема і економіки, як світової, так і ще більшою мірою національної. Значущість такої постановки питання стає очевидною, якщо врахувати особливість ринкової економіки, яка полягає в тому, що, на відміну, наприклад, від традиційної економіки, де все інертно, пасивно і де навряд чи може пробити собі дорогу будь-що нове, для неї характерна висока динамічність, обумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

Оскільки, як вже зазначалося, національна економіка являє собою відкриту зовнішньому середовищу систему, що знаходиться в процесі постійного обміну з ним ресурсами та інформацією, вона не може залишатися незмінною протягом тривалого часу в умовах активізації інноваційних процесів. До того ж в сучасних умовах підприємства різних галузей функціонують в умовах все зростаючої динамічності, невизначеності та непередбачуваності процесів, які відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі. Сучасна національна економіка розвивається в умовах радикального прискорення і зростаючої складності умов і параметрів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Додатковий імпульс цим процесам дає глобалізація інформаційно-телекомунікаційних технологій.

За такого стану речей з погляду успіху як національної економіки загалом, так і окремо взятого підприємства все більшого значення набувають проб-

леми управління, що забезпечуватимуть їх розвиток за умов збереження цілісності. Фактором успіху стала проблема забезпечення адекватності організаційних форм, господарського механізму корпорацій мінливості вимог ринку і сучасного підприємництва під впливом інноваційних зрушень. Національна економіка, як економічна система, становить матеріальну основу життєдіяльності і розвитку суспільства, має свої закономірності та логіку функціонування і розвитку.

Зазначимо, що у разі цілісного підходу властивості частин (підсистем) розглядають виключно в ракурсі властивостей цілого. Цілісний підхід досліджує системи, що складаються з взаємодії взаємопов'язаних підсистем. Цілісне функціонування системи означає взаємосприяння: підпорядкування всіх її частин тій частині (підсистемі, елементу), яка у тактичній діяльній ситуації є основною. Функціональний відбір реалізується на блочно-ієрархічному принципі спеціалізації за зворотним зв'язком із зовнішнім середовищем і визначає досяжність результату діяльності системи.

В умовах пристосування об'єкта до звуження середовища (за регресії) можливе відмирання тих функцій цілісної системи, сприяння яких у цій діяльній ситуації не затребуване. Наприклад, наприкінці 80-х і 90-тих років ХХ ст. після розвалу економічних взаємозв'язків на території колишнього СРСР в економіці України сформувалися сировинні пріоритети (металургія, вугільна галузь), причиною яких стали, зокрема, зовнішні чинники (кредитна політика МВФ, МБРР, ЄБРР). Інноваційний економічний потенціал колишнього ВПК було піддано конверсії, отже науковий потенціал науково-дослідних інститутів і навчальних кафедр не використовувався, тому на цей час ця функція (національна наука) за непотрібністю знаходиться на стадії відмирання. Отже, крім тактичного реагування на вплив середовища (досягнення результату) необхідною є підтримка резервних та розвиток стратегічних функцій цілісної системи, сприяння яким в тактичній діяльності не затребуване, але вони будуть необхідні під час здійснення стратегії (досягненні цілі). Стратегічне цілепокладання системи реалізується виключно на основі взаємозв'язку між активними і тимчасово ігнорованими підсистемами [1-3]. Тому як системоутворювальний фактор цілісної економічної системи доцільно розглядати взаємопов'язаність [4]. Відповідно, досягнення функціонального результату і мети цілісної системи буде реалізовано інтегрованою до такої системи "керувальною підсистемою", що виконує функцію організатора зв'язків.

Цілісний метод теорії систем припускає розгляд властивостей частин (підсистем) виключно в ракурсі властивостей цілого. Якщо традиційним об'єктом структурного та комплексного дослідження в економіці є система, що складається з конкуруючих між собою підсистем, то цілісний підхід досліджує систему, що складається з взаємосприятливих взаємопов'язаних підсистем. За цілісного підходу ключовим способом вирішення проблеми управління національною економікою в умовах мобільності факторів виробництва є створення таких інституцій, які забезпечували б формування, збереження і підтримку неруйнування національної економіки в умовах змін на світовому ринку. Отже, у

разі вибору напрямку дослідження необхідно йти від аналізування взаємозв'язків до частин, сполучених цими зв'язками.

За такого розгляду логічно припустити, що ключовим інститутом, який забезпечує цілісність економіки постіндустріального типу, тобто організатором зв'язків між частинами національної економіки, є національна грошова одиниця. Водночас, не можна не визнавати, що організація національної економіки на принципі цілісності суперечить сучасній моделі глобалізації, основою якої є домінування у світових фінансах національної грошової одиниці однієї країни (долар США). У випадку розвитку цієї тенденції країни, що використовують у своєму обігу американський долар, стають частиною (підсистемою) американської економіки. Але цілісний підхід, що передбачає наявність достатньої кількості національних валют, може стати теоретичною базою багатополярного світу.

У філософії цілісний підхід розробляється з часів Аристотеля. Використання методології цілісного сприйняття об'єктів дослідження, які характеризуються тим, що окремі ознаки об'єкта, які не сприймаються як актуальні, попри це повинні інтегруватися в його цілісний образ, привело в багатьох сферах знання до видатних досягнень. Прикладами цілісного підходу в економіці є роботи К. Маркса, Дж. Гелбрейта, концепції соціально-економічних парадигм (Г. Менш, К. Фрімен, Ш. Перес, Дж. Дозі), концепція технологічних укладів С. Глазьева, методологічною основою яких є холистичний підхід, що враховує взаємозв'язок еволюції економічних суб'єктів та інститутів. Пояснення подій або дій за допомогою визначення їх місця в структурі взаємозв'язків, що характеризує систему як ціле, з відмовою від абстрагування і атомізму, названо моделюванням структур (Wilber C, Harrison R., 1978). Але в практиці управління ці концепції використовують недостатньо. Справа в тім, що цілісність, вельми зрозуміла на рівні абстрактного аналізу, фрагментується, перетворюючись на феномен високої складності у міру переходу від філософії до завдань управління.

Використання філософського визначення цілого і його частин, де ціле виступає як зв'язок між його частинами, дало змогу теоретикам марксизму обґрунтувати тезу про діалектичну єдність продуктивних сил і виробничих відносин. Але під час реалізації концепції марксизму в Росії було застосовано не синтез, а вибір з пари альтернатив: абсолютизація праці і протиставлення її капіталу. Такий прийом, на погляд автора, був методологічною помилкою, адже як альтернативи можна розглядати лише фактори одного масштабу. А праця – це частина капіталу, який є цілим, оскільки, марксизм розглядає гроші як зв'язок, а капітал цей зв'язок посилює" [5]. Заперечення капіталу як економічної категорії призвело до відсутності в усіх державах колишнього СРСР сучасного фінансового ринку, а заперечення ідеалізму – до відсутності інституту інтелектуальної власності. Без ідеалістичної діалектики теж не пояснити "створення банками нової купівельної сили, що виникає з нічого", яке, за І. Шумпетером [6], означає емісійне кредитування фундаментальної науки та НДДКР. Це суперечить матеріалістичному еволюційному принципу Реді "все – з усього", що для економіки може конкретизуватися як кредит з заощаджень. Водночас академік В. Маєвський стверджує, що фінансування приросту інновацій у США

протягом 80-90-х років ХХ в. на 60 % складалося з заощаджень і на 40 % – з кредитної емісії [7].

Зазвичай, економістами використовується добре відома "Загальна теорія систем", висунута Л. фон Берталанфі [8]. Однак у цій роботі не розкритий той фактор, який з безлічі компонентів з безладною взаємодією організовує "упорядковану множину" – систему. Ця обставина, тобто відсутність системоутворювального фактора, не дає змоги встановити ізоморфність між явищами різного класу і, отже, не може, як вірно зазначав П.К. Анохін [9], зробити теорію Берталанфі дійсно спільною. Зазначений дефект обмежує її застосування не тільки для теорії управління, а й, можливо, в економічній науці загалом.

Основоположником системного підходу є А. Богданов, який виклав основні його принципи у праці "Тектологія. Загальна організаційна наука" [10]. У цій роботі вперше представлено формулу "цілого, яке більше, ніж проста сума його частин". З цієї формули випливає неадитивність системи, яка виникає з причини організації зв'язків, наявність цих зв'язків створює нові властивості цілого. Навпаки, руйнування цілого на фрагменти призводить до знищення зв'язків – основи властивості цілісності.

Одне з класичних визначень економічної цілісності, засноване на просторово-масштабному факторі, дане академіком РАН Д. Львовим. "Економічна цілісність країни – це, по суті, синонім сильно інтегрованої економіки, де організація економічного простору повинна бути неминуче багаторівневою, що поєднує регулювання зверху і саморегулювання зсередини" [11]. Однак, на наш погляд, інтеграція як ключове поняття не висуває вимоги специфічного суспільства, оскільки національна економіка може бути інтегрована, зокрема і "дуже сильно", як незначна сировинна частина в ієрархію іншої національної економіки, яка в цьому випадку стає цілим.

Для України, що намагається інтегруватися до ЄС, уточнення значення терміна "економічна цілісність" набуває особливої актуальності. У сучасному світі національна банківська система, як і передбачав Й. Шумпетер у роботі "Капіталізм, соціалізм і демократія", фактично виконує функції колишнього Держплану СРСР. Але національна банківська система відповідно до правил, що їх диктує Національний банк України, здійснює виключно функцію фінансового посередництва (як домінуючу функцію), що постулюється в середньостроковій програмі Уряду України, і не має за мету створення "нових" грошей. Це позиціонує вітчизняні банки як позичальників в українській економіці. На додаток до цього політика заборонно-високої ставки рефінансування за гривневими кредитами НБУ створює вигідні конкурентні умови для кредитів у валюті центрів емісії – нерезидентів. За таких умов джерелом так званих "довгих" грошей для національної економіки стають валютні запозичення, забезпеченням яких є формалізація кредитного потенціалу української економіки на західних ринках.

Не менш важливим є аспект позитивної адитивності цілісної системи. У разі цілісного підходу поняття адитивності, використовуване в абстрактній моделі Ерроу – Дебре – Маккензі [12], не застосовують до аналізу реальної економічної дійсності, основою якої є економічні взаємозв'язки.

Економічний сенс позитивної адитивності вдало сформулював Бенджамін Клейн: "Наймані працівники приходять і йдуть, але організація зберігає пам'ять про минулий досвід і знання про те, як зробити щось найкращим чином. Ця організація втілена в людському капіталі, але в певному сенсі вона є щось більше, ніж сума своїх елементів" [7, С. 331]. Проте західними вченими це питання знову ставиться на порядок денний [13]. Зокрема, проблема пошуку природи позитивної неадитивності, в руслі якої знаходиться завдання сталого інноваційного розвитку цілісної системи, стосовно окремого підприємства сформульована представником еволюційної школи О. Вільямсоном в передмові до видання роботи Коуза "Природа фірми". Серед "завдань, що стоять на порядку денному", він відзначає, необхідність виявити аспекти, за якими "ділове підприємство як єдине ціле відрізняється від суми своїх частин і перевершує цю суму, і вказати причини цього явища" [13].

Визначальним постає завдання пошуку підходів щодо формування системи управління, яка забезпечувала б позитивну неадитивність не тільки на мікрорівні, а й макрорівні, для національної економіки загалом. Методологічно цьому можуть сприяти наукові розробки вже згаданого А. Богданова, який, досліджуючи природу позитивної неадитивності, визначивши, що "ціле – це щось більше, ніж проста сума його частин, яке стає таким не (тільки) тому, що в ньому створюються "з нічого" нові активності, а (ще) і тому, що його наявні активності поєднуються більш успішно, ніж ті, що чинять їм опір" [14].

На наш погляд, конкретизація саме цього істотного висновку в теорії управління дасть змогу розглядати технології (як активності агентів) та інституції (як протидії середовища) в їх діалектичному взаємозв'язку.

Висновки. Цілісний метод теорії економічних систем передбачає розгляд властивостей частин (підсистем) виключно у ракурсі властивостей цілого.

Залучення еволюційної теорії, яка визнає еволюційний розвиток кожної з підсистем і потребу формування адекватного щодо стадії розвитку цієї підсистеми механізму управління, дає змогу сформулювати окремі науково-методичні положення стосовно забезпечення цілісності національної економіки та управлінських механізмів її розвитку в умовах активізації інноваційної діяльності господарських структур. У цьому контексті національна економіка, яка, властиво більші, є не просто сумою ринкової і соціальної частин (підсистем), може бути синтезована як цілісна система, котру становлять соціально-економічні підсистеми та інституції, що знаходяться у взаємодоповнювальних зв'язках.

Управління національною економікою як таким цілим, повинно здійснюватися шляхом адекватного використання як мінімум двох протилежно спрямованих сил: економічних активностей підприємств і відповідних соціальних інституцій, які чинять опір, відповідно до стадій їх еволюційного розвитку та врахування потреб їхньої інноваційної діяльності. Саме при цьому буде змінюватися траєкторія руху з подальшим здійсненням інноваційних структурних зрушень, котрі сприятимуть формуванню нового, впорядкованого, більш організованого рівноважного стану економічної системи – національної економіки.

Література

1. Жариков О.Н. Системный подход к управлению / О.Н. Жариков, В.И. Королевская, С.Н. Хохлов. – М. : Изд-во ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 62 с.
2. Клиланд Д. Системный анализ и целевое управление / Д. Клиланд, В. Кинг. – М. : Изд-во "Советское радио", 1974. – 280 с.
3. Мильнер Б. Системный подход к организации управления / Б. Мильнер. – М. : Изд-во "Экономика", 1983. – 224 с.
4. Мочерний С.В. Методология экономического исследования / С.В. Мочерний. – Львів : Вид-во "Світ", 2001. – 416 с.
5. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. – М. : Изд-во "Экономика", 1995. – 540 с.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Изд-во "Прогресс", 1982. – 455 с.
7. Маевский В.И. Пора вернуться к эволюции / В.И. Маевский // Эксперт. – 2000. – № 38. – С. 26-29.
8. Берталяни Л. Общая теория систем – критический обзор / Л. фон Берталяни // Системные исследования: ежегодник. – М. : Изд-во "Мир", 1969. – С. 23-95.
9. Анохин П.К. Теория функциональной системы / П.К. Анохин // Успехи физиологических наук. – 1970. – Т. 1. – С. 19-54.
10. Богданов А.А. Тектология (всеобщая организационная наука) / А.А. Богданов. – М. : Изд-во "Финансы", 2003. – 200 с.
11. Львов Д.С. Путь в XXI век: Стратегические проблемы и перспективы российской экономики / Д.С. Львов. – М. : Изд-во "Экономика", 2003. – 150 с.
12. Ланкастер К. Математическая экономика / К. Ланкастер. – М. : Изд-во "Советское радио", 1972. – 430 с.
13. Маевский В.И. Тектология Богданова и теория экономической эволюции / В.И. Маевский / Материалы конференции. – М. : Published in "Just", 2003 – С. 24-28.
14. Уильямсон У.И. Введение / У.И. Уильямсон // У кн. Р. Коуза. Природа фирмы. – М. : Изд-во "Дело", 2001. – С. 11-32.
15. Базилевич В.Д. Экономическая теория: политекономия : учебник / В.Д. Базилевич. – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2006. – 581 с.
16. Башнянин Г.И. Регулирование экономических систем и його типы / Г.И. Башнянин // Научный вестник НЛТУ Украины : сб. науч.-техн. работ. – Львів : РВВ НЛТУ Украины. – 2007. – Вип. 17.2. – С. 135-142.

Осидач О.Б. Эволюционность управления инновационной деятельностью – средство сохранения целостности национальной экономики в кризисных условиях

Отражены теоретические принципы эволюционности управления как целостного подхода к анализу экономических систем, в частности, национальной экономики в современных условиях развития глобализационных процессов. Предложен ряд направлений развития национальной экономики в кризисных условиях в рамках эволюционного подхода.

Ключевые слова: экономическая система, целостный подход, эволюционность управления, аддитивность, национальная экономика, кризисные условия.

Osidach O.B. Evolutionary managing of innovative activity as a means of maintaining the integrity of the national economy in times of crisis

In the article the theoretical foundations of the evolutionary management as a holistic approach to the analysis of economic systems, including the national economy in contemporary conditions of globalization processes are investigated. A number of areas of the development the national economy in crisis situations within the evolutionary approach are proposed.

Keywords: economic system, holistic approach, evolutionary management, additivity, national economy, crisis conditions.